

M. Balázs Ágnes

IGAZSÁGOS PLURÁLIS VÁLASZTÓJOG?

ALAPVETÉSEK

Plurális választójogról beszélhetünk akkor, ha egyes választópolgárok többször szavazhatnak, mint mások, vagy szavazatuk többet ér másokénál.¹ Az Alkotmánybíróság Alaptörvény hatálybalépése előtti és azt követő gyakorlata szerint a plurális választójog tilalma abszolút tilalomnak tekinthető, az egy ember, egy szavazat elve sérthetetlen.² Habár ezzel az állítással kapcsolatban a külhoni választójoghoz köthetően lehetnek fenntartásaink,³ jelen tanulmány célja nem ennek kifejtése.

A politikai gondolkodásban és a politikaelméleti szakirodalomban ugyanis – az alapjogi dogmatikán túllépve – egészen napjainkig megjelennek olyan gondolatok, amelyek szerint egyes választópolgároknak többet kellene hogy érjen a szavazata másokénál, illetőleg egyes választópolgároknak több szavazattal kellene rendelkezniük másoknál. Ezek az elméletek – ahogyan látni fogjuk – érdekes módon legtöbbször az utilitarista John Stuart Mill gondolatvilágában gyökereznek, mégis különböző, bár sokszor rokon eszmeáramlatokhoz köthetők. Közös bennük az, hogy a plurális választójogot explicit vagy implicit módon igazságosnak tekintik, ám az, hogy milyen igazságosságfelfogás alapján,⁴ meglehetősen változatos. Jelen tanulmány célja annak áttekintése, hogy milyen megfontolások alapján tekintik vagy tekintették egyes szerzők igazságosnak ezt az alapjogi szemszögből szűk kivételtől (a kisebbségek képviseletétől⁵ és a külhoni választójogtól⁶) el-

¹ PAPP 2003: 750; M. BALÁZS 2019: 118–119.

² M. BALÁZS 2022.

³ M. BALÁZS 2022: 167–170.

⁴ Azt első pillantásra kijelenthetjük, hogy a plurális választójog az egalitárius (egyenlőségalapú) igazságosságfelfogás szerint természetesen nem tekinthető igazságosnak. A jog és az igazságosság kérdéskörére vonatkozóan bővebben lásd TAKÁCS 2008.

⁵ M. BALÁZS 2022: 181–189.

⁶ M. BALÁZS 2022: 170–181.

tekintve egyértelműen elvetendő jogintézményt. Mivel az az állítás, hogy a plurális választójog a liberalizmussal vagy egy azzal rokon irányzattal összeegyeztethető lehet, elsőre meghökkentőnek tűnik, a következőkben elsősorban a liberális és libertáriánus szerzők álláspontjára fogunk fókuszálni.

A PLURÁLIS VÁLASZTÓJOG „ATYJA”:
AZ UTILITARISTA JOHN STUART MILL

John Stuart Mill (1806–1873) plurális választójogi elmélete⁷ kiemelkedően fontos, hiszen a legtöbben az ő elméletéből és gondolatvilágából kiindulva elmélkednek a kérdésről. Az utilitarista gondolkodók a lehető legnagyobb szám (legtöbb ember) legnagyobb boldogságát tűzték ki célul.⁸ Míg a korábbi utilitaristák úgy vélekedtek, hogy ez, és így a közérdek érvényesülése akkor érhető el, ha az általános választójog megvalósul, Mill úgy gondolta, hogy az általános választójog további korrektívumok nélkül a többség zsarnokságához vezet.⁹ Mint korának liberális értelmisége általában, úgy gondolta, hogy a választási rendszernek biztosítania kell a személyes vélemény érvényesülését, azonban ezt nem tartotta elegendőnek.¹⁰ A korábbi utilitaristákkal szemben ő nem hitt abban, hogy az alsóbb, képzetlenebb társadalmi osztályok legjobbjait választanák meg képviselőként, így a többség zsarnokságának elkerülése érdekében a plurális választójog bevezetését is szükségesnek tartotta.¹¹ Azt, hogy ez a gondolatmenet az utilitarista gondolatvilággal teljes egészében ellentétben áll, sok szerző azzal az érvel próbálta áthidalni, hogy Mill a plurális választójogot csak átmeneti megoldásnak szánta, amely elősegíti az utat a választójog munkásosztályra való kiterjesztéséhez, ám Dale E. Miller szerint ezek a gondolatok tévesek.¹² Szerinte Mill javaslata négy megfontolásból fakad: abból, hogy jobban megfelelnek vagy hatékonyabbak a döntések akkor, ha a magasabb képzettséggel rendelkezőknek nagyobb a befolyása, mivel ők a képzetleneknél kompetensebbek a közérdek képviselése tekintetében; a plurális választójog hozzájárul az oktatás megbecsüléséhez, a gyermekek iskoláztatásához,

⁷ A plurális választójoggal elsőként 1859-ben megjelent, parlamenti reformról szóló írásában foglalkozott, majd az ugyanebben az évben megjelent, kortárs írók választójogi reformjáról szóló esszéjében és *A képviseleti kormány* című, 1861-es művében is. Lásd MILLER 2015: 400, 404–408; MILL 1859; 1867.

⁸ TÓTH 1993; BURNS 2005; GUIDI 2007.

⁹ MAGID 1998: 403–404; MILL 1867: 51–59.

¹⁰ MAGID 1998: 403.

¹¹ MAGID 1998: 404.

¹² MILLER 2015: 399.

elősegíti a morális és intellektuális kiválóságot; a plurális választójog igazságos és az egyenlő választójog igazságtalan volna; a munkásosztály és a társadalmon belüli két fő osztály érdekeinek ki kell egyenlítődnie.¹³ Láthatjuk tehát, hogy egyfajta episztokratikus (a tudás uralmára vonatkozó) és egyfajta osztályalapú érvrendszer is megjelenik érvelésében.

Jelenleg azonban arra – az első ránézésre meghökkentő kérdésre – térünk ki, milyen alapon találta igazságosnak a plurális választójogot éppen Mill. Utilitárius gondolkodóként a hasznosságon alapuló általános megfelelést értette igazságosság alatt, jelen esetben az egyik eleme az igazságosságnak az, hogy senki sem uralkodhat más felett, csak a közérdek alapján. Ennek megfelelően azoknak, akik jobban meg tudják ítélni, mi a közérdek, azaz a magasabban képzeteknek nagyobb bele szólást szükséges biztosítani a közérdekbe az igazságosság érvényesüléséhez.¹⁴

A fenti gondolatmenet a népszuverenitás elvével szemben egyfajta osztályalapú és episztokratikus képviseletet jelenít meg. Ezzel kapcsolatban érdekes Greg Conti álláspontja, aki szerint ez az ellentét csupán látszólagos, és hogy Mill kortársai körében is megjelent az a gondolat, hogy bár a népszuverenitást érvényesíteni kell, annak korlátokat kell szabni, és a törvényhozásban a társadalmi osztályok sokféleségének, érdekeinek és adottságainak kell visszaköszönnie.¹⁵

Ezek a gondolatok (egyfajta, a milli gondolatvilágban gyökerező elitista, osztályalapú, érdemalapú és tudásalapú érvelés) a plurális választójog elméletéről és gyakorlatáról a 20. század első felében író hazai és külföldi szerzőknél is felmerültek,¹⁶ de napjaink kisebbségek képviseletére vonatkozó szakirodalmá is jelentős részében azt vizsgálja, hogy egyes csoportok (például nemzeti kisebbségek, nők, fogyatékosokkal élők) számbeli képvisellete, döntéshozó testületekben való jelenléte elősegíti-e érdekeik hatékonyabb érvényesítését.¹⁷

¹³ MILLER 2015: 408–413; MAGID 1998: 404.

¹⁴ MILLER 2015: 410–411.

¹⁵ CONTI 2019. Lásd még CONTI 2022.

¹⁶ M. BALÁZS 2022: 40–55, 95–123. Schlett István *A politikai gondolkodás története Magyarországon* című művének harmadik kötetében a 20. század eleji magyarországi liberalizmus választójogi felfogására is kitér, és leírja, hogy a választójogról való gondolkodás az elitista liberalizmus védelme jegyében történt (SCHLETT 2018: 150–161). Valóban azt láthatjuk, hogy a korszak liberális gondolkodói nem ellenezték a plurális választójogot, vagy ha mégis, akkor sem a jogkiterjesztés mellett foglaltak állást (M. BALÁZS 2022: 40–55). A szabadelvű Hieronymi Károly vagy Tisza István például plurális választójog elleni érvelésében azt hangsúlyozza, hogy elviekben őszintébb és logikusabb lett volna ki sem szélesíteni a választójogot (TISZA 1913). A plurális választójoggal való szembehelyezkedés elsősorban, de nem kizárólag a polgári radikálisokra volt jellemző (M. BALÁZS 2018).

¹⁷ M. BALÁZS 2022: 37–38.

A PLURÁLIS VÁLASZTÓJOG ÉS A
MÉLTÁNYOSSÁGKÉNT FELFOGOTT IGAZSÁGOSSÁG

Gondolhatnánk, hogy a fentiekben kifejtett érvrendszer mégiscsak legalább évszázados gondolatmenetet tükröz, s azóta sokat változott a világ, a politikai gondolkodás. Ezért is érhet minket némi meglepetés, ha az egalitárius liberalizmus kulcsfontosságú művéhez, John Rawls *Az igazságosság elmélete* című könyvéhez¹⁸ fordulunk. A kötetnek a részvétel elvének korlátairól szóló részében ő is kitér Mill plurális választójogról való felfogására. Álláspontja szerint egyébként könnyebb igazolni a politikai részvétel elé állított korlátokat, mint a nem egyenlő politikai szabadságokat.¹⁹ Szerinte bár az „egy ember, egy szavazat” elvének megsértése talán a legnyilvánvalóbb politikai egyenlőtlenség, írása megjelenésének időpontjához, azaz 1971-hez képest egészen a közelmúltig az általános és egyenlő választójogot a legtöbb szerző elutasította. Míg egyes szerzők az érdekek képviselőinek szükségességét hangsúlyozták, mások a földrajzi térségek vagy kulturális formák képviselője mellett foglaltak állást.²⁰ Mill plurális választójogi felfogását példaként felhozva leírja, hogy az egyenlő politikai szabadságot ellenzők gyakran azzal érvelnek, az egyenlőtlen politikai szabadság voltaképpen azok számára előnyös, akiknek kevesebb a szabadsága. Kiemeli Mill abbéli meggyőződését, hogy a plurális választójog általa felvázolt rendszere mindenki – így a kevesebb szavazattal rendelkezők számára is előnyösnek tekinthető. Rawls szerint „Mill nem állítja kifejezetten, hogy a tanulatlan emberek nyereségét közvetlenül más szabadságaik nagyobb biztonsága alapján kell felbecsülnünk, noha érvelése erre vall”.²¹ Végül azt a következtetést vonja le, hogy a plurális választójog akár igazságosnak is tekinthető, ha elfogadjuk, hogy a kormányzat a közjó és a mindenki számára egyenlően előnyös feltételek biztosítására törekszik, és meg tudjuk határozni a bölcsőbbek és jobb ítélőképességűek körét, akikben a többiek megbíznak, és így elfogadják azt, hogy véleményüknek nagyobb súlya legyen.²²

Álláspontunk szerint a méltányosságként felfogott igazságosság megvalósulásának tekinthető az, amikor valamely kisebbséghez tartozó választópolgároknak több szavazata lehet, mint a kisebbséghez nem tartozóknak. Ilyen rendszer ma

¹⁸ BALÁZS–MOLNÁR 2024: 54.

¹⁹ RAWLS 1997: 277.

²⁰ RAWLS 1997: 281.

²¹ RAWLS 1997: 281–282.

²² RAWLS 1997: 282–283. Rawls műve jelentős mértékben hatott a későbbi, deliberatív demokráciára és episztemikus demokráciára vonatkozó elméletekre. Lásd MLADENOVIC 2022.

csak Szlovéniában létezik, és az alkotmány Horvátországban is teret engedne ilyen szabályozásra.²³ A témához kapcsolódóan érdemes kiemelni Melissa S. Williams álláspontját, aki szerint a liberális képviselő a marginalizált csoportok tekintetében kudarcot vallott. A liberális képviselőt pedig a pluralizmus és az „egy ember, egy szavazat” elve megtestesülésével azonosítja.²⁴ Azt írja továbbá, hogy az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága „egy ember, egy szavazat” doktrínájának kritikusai gyakran felhozzák azt az érvet, hogy az az egyenlően súlyozott szavazatoknak tisztán a formális aspektusára fókuszál, és nem veszi figyelembe, hogy a képviselők nem képesek az egyes egyéneket képviselni.²⁵ Úgy gondolja, hogy a liberális képviselő intézményei önmagukban nem képesek biztosítani a marginalizált csoportok (kisebbségek, nők) érdekeinek képviselését, a „tisztességes” képviselő biztosítása érdekében további intézmények (például kvóták) szükségesek.²⁶

HASZNOSSÁGELVŰ PLURÁLIS VÁLASZTÓJOGI FELFOGÁSOK MA

Mill plurális választójogra vonatkozó elmélete nem csupán Rawlsnál, hanem napjaink egyes szerzőinél is hivatkozási alapnak tekinthető. A plurális választójogról napjainkig élénk diskurzus folyik a politikaelméleti szakirodalomban.²⁷ Ez gyakran az úgynevezett határvonal-problémához és az érintettségi elmülethez (*all affected interests*) kapcsolódik. A határvonal-probléma arra a kérdésre irányul, hogy mely szereplők számára kell teret biztosítani a demokratikus folyamatokban, és kiket kell kizárni azokból.²⁸ Annak a kérdésnek a feltevését jelenti tehát, hogy kik alkossák a demokráciában a közhatalmat gyakorló politikai egységeket. Az érintettségi elmélet pártján állók úgy vélik, hogy azokat szükséges bevonni a demokratikus szervek megválasztásába, akiket érintenek az adott szerv döntései.²⁹ Robert Hultin Rosenberg érintettségi elmületről szóló művében kitér az elv (*all affected interests*) politikai egyenlőséghez, így a választójog egyenlőségéhez való viszonyára is. Szerinte sokan azért kritizálják az elvet, mert a döntéshozatalba való egyenlőtlen beleszóláshoz vezet, pedig a politikai egyenlőség egyenlő beleszólást, ezért egyenlő választójogot követel meg. Rosenberg szerint ezzel szemben akkor

²³ M. BALÁZS 2022: 181–189.

²⁴ WILLIAMS 2000: 62.

²⁵ WILLIAMS 2000: 63–64.

²⁶ WILLIAMS 2000: 203–220.

²⁷ Lásd például BRENNAN 2016; 2022; ARLEN–ROSSI 2022.

²⁸ DIMDINS–MONTGOMERY 2009: 14.

²⁹ MIKLÓSI 2012: 483.

valósul meg a politikai egyenlőség, ha azok, akiket kevésbé érintenek az adott szerv döntései, kevésbé szólhatnak bele annak összetételébe.³⁰ Álláspontunk szerint ezen gondolatmenetben egyfajta utilitarista, hasznosságelvű megközelítést fedezhetünk fel. Rosenbergnél megjelenik azonban a „kontributivista”, hozzájárulások alapon meghatározott plurális választójog lehetősége is, amikor a szavazatok száma a megfizetett adóval, azaz a közterhekhez való hozzájárulással állna arányban.³¹ Ez egyfajta meritokratikus, érdemalapú gondolatmenetnek tekinthető.

Az érintettségi elmélet és a választójogba való bevonás vagy kizárás kérdésköre kapcsán ki kell még emelnünk Ludvig Beckman munkásságát, aki nem csupán az országban élő külföldiek, bűnelkövetők, gyermekek és fogyatékosokkal élők választójogára tér ki, hanem a még meg nem született generációk választójogának lehetőségét is vizsgálja.³² Álláspontunk szerint egyébként a plurális választójog érintettségi elmélet alapján történő alkalmazását jelenti az is, amikor az adott országban lakcímmel nem rendelkezők csupán pártlistára szavazhatnak, míg a lakóhellyel rendelkezők egyéni jelöltre is, azzal együtt, hogy a kérdés kapcsán rendszerint kontributivista érvrendszer is felmerül.³³

Láthatjuk, hogy a gyermekek választójogának kérdésköre is kötődik az érintettségi elmülethez, amely a vonatkozó alkotmányjogi és jogelméleti szakirodalom háttérében is meghúzódik, hiszen gyakori érv, hogy a gyermekeket is be kell vonni az őket érintő döntések meghozatalába. Gyakran a fenntartható fejlődés biztosítékaként tekintenek a gyermekek választójogára, emellett rendszerint a család és a gyermekek mint érték védelme is felmerül az érvelés során.³⁴ Szintén hasznosságelvűnek tekinthetjük Demény Pál amerikai magyar demográfus megközelítését, aki a népességfenntartás szemszögéből közelítette meg a kérdést.³⁵ Hozzá kell azonban tennünk, hogy Schanda Balásznál egyfajta kontributivista érv is megjelenik a tizenhatodik életévüket betöltött munkavállalók választójoga kapcsán, amikor kitér annak visszasságára, hogy ők adót már fizetnek, míg szavazni nem szavazhatnak.³⁶

Mielőtt rátérnénk az érdemalapú plurálisválasztójog-megközelítésre, fel kell vázolnunk még egy hasznosságelvű megközelítést, amely szerint az egyes szavazók számára többszörös szavazat biztosításával a ma élő generációk közötti igazságosságot valósíthatnánk meg. Több szerző is amellet foglal állást, hogy a fiatalabb

³⁰ HULTIN ROSENBERG 2016: 67–75.

³¹ HULTIN ROSENBERG 2016: 63.

³² BECKMAN 2009: 194–195.

³³ M. BALÁZS 2022: 170–207.

³⁴ Lásd például JAKAB 2016; KÖNCZÖL 2016; 2018; M. BALÁZS 2017; SCHANDA 2010; 2012; 2020.

³⁵ Lásd például DEMENY 1986; 2015.

³⁶ SCHANDA 2012: 82–83.

választópolgárok számára több szavazatot kell biztosítani, mint az idősebbek számára. Philippe Van Parijs baloldali libertáriánus filozófus 1998-ban írta meg *Az idősek választójogának megvonása és az intergenerációs igazságosság biztosítására tett egyéb lépések* című tanulmányát.³⁷ Álláspontja szerint az elöregedő társadalmakban a jövő generációk érdekeinek képviselője a túlnyomórészt idősekből álló szavazóbázis döntésén múlik, mivel a mediánszavazó életkora egyre nő, így olyanok döntenek a jövőről, akiknek az érdekei a jövő generáció érdekeivel nem feltétlenül esnek egybe.³⁸ Ezért szükségesnek tartja az idősebb generációk politikai döntéshozatalra és a közhatalmi szervek összetételére gyakorolt súlyának csökkentését, amely kapcsán lehetséges módszerként vázolja fel az életkor vagy a várható élettartam szerinti plurális választójog lehetőségét. Célja ezzel az lenne, hogy csökkenjen azoknak a döntéshozatalra gyakorolt hatása, akiket várhatóan kevésbé, illetőleg kevesebb ideig fognak érinteni a népképviselői szervek által hozott döntések. Végző soron azonban a szülőknek biztosított többlétszavazat módszerét találja ígéretesnek.³⁹

Bár ez az írás több mint huszonöt évvel ezelőtről származik, a jelenleg élő generációk közötti igazságosság melletti érvek napjainkban is felmerülnek. Igen gyakran történt így, például az Egyesült Királyság Európai Unióból való kilépésére (brexit) vonatkozó népszavazás kapcsán, amely komoly, hosszú távú következményekkel járó döntést túlnyomó többségében az idősebb korosztály támogatta, bár egyébként a választási részvétel is sokkal alacsonyabb volt a fiatalabb korosztály esetében.⁴⁰

MERITOKRATIKUS ALAPÚ PLURÁLIS VÁLASZTÓJOGRA VONATKOZÓ ELMÉLETEK MA

A plurális választójog mellett megfogalmazott mai érvek másik csoportjának alapját azon elméletek alkotják, amelyek meritokratikus alapokon biztosítanak több vagy többszörös értékű szavazatot a választók bizonyos csoportjának. Az érdem, amely alapján egyeseknek több szavazatot juttatnának az egyes szerzők, legtöbbször a magasabb szintű tudás vagy belátási képesség.⁴¹ Gyakran vizsgálják

³⁷ VAN PARIJS 1998: 292–233. A tanulmány angol nyelven jelent meg, címének fordítása jelen tanulmány szerzőjének fordítása.

³⁸ VAN PARIJS 1998: 296–297.

³⁹ VAN PARIJS 1998: 301–308.

⁴⁰ SZAKÁLY 2017: 58–59.

⁴¹ M. BALÁZS 2022: 200.

Mill munkásságát, azt az episztémikus demokrácia megfogalmazásaként értékelve.⁴² Így kerül napjainkban is az érdeklődés középpontjába a többes szavazati jog mint az episztokrácia, „a szakértőkből álló kisebbség jó szándékú uralma”⁴³ megvalósulásának eszköze. Ezek a felvetések gyakran libertariánus szerzők tollából születnek. Ahogyan azt Balázs Zoltán és Molnár Csaba is leírja, a libertarizmus vagy libertarianizmus a liberalizmussal rokonítható irányzat, amely az egyéni szabadság, méghozzá a negatív szabadság védelmét helyezi gondolkodása középpontjába. A negatív szabadság a kényszerű külső beavatkozásoktól való szabadságot jelenti, nem pedig a cselekvésre való szabadságot. Ennek fényében az állam szerepének, így gazdasági szerepvállalásának is minél szűkebbre szabása a céljuk. Ez az állammal szembeni szkepszisük vezet át a többség uralmával (sőt az ő szemükben zsarnokságával) szembeni szkepszisbe.⁴⁴

A libertariánus szerzők közé tartozik Jason Brennan, aki nem tartja jogosnak azt, hogy a megfogalmazása szerint a politikát illetően tájékozatlan, tudatlan, irracionális és érdektelen választópolgároknak épp annyi beleszólásuk legyen a közhatalmi szervek összetételébe, mint neki.⁴⁵ *Against Democracy (A demokrácia ellen)* című írásában az episztokrácia megvalósulásának a választójog korlátozása melletti másik lehetséges eszközeként mutatja be a plurális választójog Mill által is felvázolt rendszerét, amelyben bizonyos cselekmények, vizsgák letétele vagy a tudásról való egyéb tanúságtétel révén lehetne többlétszavazathoz jutni.⁴⁶ Gondolatmenete egyáltalán nem tekinthető elszigeteltnek,⁴⁷ hiszen számos más szerző gondolkodik egyfajta episztokratikus alapú plurális választójog lehetőségében.⁴⁸ Azt, hogy a kérdésről valóban élő diskurzus folyik, mutatja az is, hogy a Brennan *Against Democracy* című könyvéről szóló vitának külön tematikus blokkot szenteltek az *Inquiry* című folyóirat 2022. évi 1. számában.

ZÁRSZÓ

A plurális választójog tehát alkotmányosan két nagyon szűk és nagyon ritka kivételtől eltekintve nem igazolható, ahogyan egyfajta egalitárius igazságosság-felfogás keretein belül sem. A fentiek viszont azzal a tanulással szolgálnak, hogy

⁴² Lásd CEROVAC 2022.

⁴³ SMILOVA 2013: 113, 115.

⁴⁴ BALÁZS–MOLNÁR 2019: 279–284.

⁴⁵ BRENNAN 2011: 700.

⁴⁶ BRENNAN 2016: 213.

⁴⁷ Erről bővebben lásd M. BALÁZS 2022: 55–60, 200–204.

⁴⁸ Lásd például HARWOOD 1998; FUDGE–QUINN 2001; LATIMER 2015; MULLIGAN 2017.

nem csupán a klasszikus liberalizmus és utilitarizmus gondolatvilágával, hanem akár a modern liberalizmussal is összeférhető jogintézményről van szó. Emellett a liberálisokkal rokon libertariánusoknál is megjelenik a plurális választójog kérdésköre. Azt is láthattuk, hogy kortól és irányzattól függetlenül leginkább hasznosságelvű vagy meritokratikus érvrendszer húzódik meg mögötte. Ezeknek jó része alkotmányosan elvetendő. Amögött viszont, hogy adott ország területén lakóhellyel nem rendelkező választópolgárok csak pártlistára szavazhatnak, egyéni jelöltre nem, szintén gyakran megjelenik egyfajta hasznosságelvű érvelés, még az Alkotmánybíróság és az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában is,⁴⁹ habár érdemalapú érveket is szokás felsorakoztatni, még hozzá az adózás kapcsán. Szlovénia tekintetében nem csupán a szlovén Alkotmánybíróság, hanem a Velenicei Bizottság is igazolhatónak találta az őshonos kisebbséghez tartozók plurális választójogát, és felmerülhet a kisebbségek plurális választójogának igazolhatósága Horvátország esetében is,⁵⁰ ami álláspontunk szerint a méltányosságként felfogott igazságosság szemszögéből értékelhető.

IRODALOM- ÉS FORRÁSJEGYZÉK

- ARLEN, Gordon – ROSSI, Enzo (2022): Is This What Democracy Looks Like? (Never Mind Epistocracy). *Inquiry: An Interdisciplinary Journal of Philosophy*, 65(1), 1–14. Online: <https://doi.org/10.1080/0020174X.2018.1502924>
- BALÁZS Zoltán – MOLNÁR Csaba (2019): *Irányzatok a magyar politikai gondolkodásban: Jelen és múlt*. Budapest: Osiris.
- BALÁZS, Zoltán – MOLNÁR, Csaba (2024): *Modern Hungarian Political Thought: Ideologies and Traditions*. Cham: Palgrave Macmillan. Online: <https://doi.org/10.1007/978-3-031-73761-9>
- BECKMAN, Ludvig (2009): *The Frontiers of Democracy: The Right to Vote and its Limits*. Basingstoke – New York: Palgrave Macmillan.
- BRENNAN, Jason (2011): The Right to a Competent Electorate. *The Philosophical Quarterly*, 61(245), 700–724. Online: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9213.2011.699.x>
- BRENNAN, Jason (2016): *Against Democracy*. Princeton: Princeton University Press.
- BRENNAN, Jason (2022): Giving Epistocracy a Fair Hearing. *Inquiry: An Interdisciplinary Journal of Philosophy*, (65)1, 35–49. Online: <https://doi.org/10.1080/0020174X.2019.1663020>
- BURNS, James H. (2005): Happiness and Utility: Jeremy Bentham's Equation. *Utilitas*, 17(1), 46–61. Online: <https://doi.org/10.1017/S0953820804001396>
- CEROVAC, Ivan (2022): *John Stuart Mill and Epistemic Democracy*. Lanham, MD: Lexington. Online: <https://doi.org/10.5771/9781793636775>

⁴⁹ Lásd M. BALÁZS 2022: 148–181.

⁵⁰ Lásd M. BALÁZS 2022: 181–187.

- CONTI, Gregory (2019): *Parliament the Mirror of the Nation: Representation, Deliberation and Democracy in Victorian Britain*. Cambridge: Cambridge University Press. Online: <https://doi.org/10.1017/9781108582469>
- CONTI, Greg (2022): Plural Voting and Popular Government in Victorian Britain. In INGRAM, Robert G. – BARKER, Christopher (szerk.): *People Power: Popular Sovereignty from Machiavelli to Modernity*. Manchester: Manchester University Press, 182–203.
- DEMENY, Paul (1986): Pronatalist Policies in Low-Fertility Countries: Patterns, Performance, and Prospects. *Population and Development Review*, 12(Supplement), 335–358. Online: <https://doi.org/10.2307/2807916>
- DEMÉNY Pál (2015): Emelhető-e a reprodukcióhoz szükségesnél alacsonyabb termékenysé? *Demográfia*, 58(2–3), 97–115. Online: https://epa.oszk.hu/05300/05334/00172/pdf/EPA05334_demografia_2015_2-3_097-115.pdf
- DIMDINS, Girts – MONTGOMERY, Henry (2009): Negative and Positive Stakes in Plural Voting: An Experimental Study. *Baltic Journal of Psychology*, 10(1–2), 14–24.
- FUDGE, Robert – QUINN, Carol (2001): On Harwood's Plural Voting System. *Journal of Social Philosophy*, 32(4), 500–504. Online: <https://doi.org/10.1111/0047-2786.00110>
- GUIDI, Marco E. L. (2007): Jeremy Bentham's Quantitative Analysis of Happiness and its Asymmetries. In BRUNI, Luigino – PORTA, Pier Luigi (szerk.): *Handbook on the Economics of Happiness*. Cheltenham – Northampton, MA: Edward Elgar, 68–94. Online: <https://doi.org/10.4337/9781847204158.00010>
- HARWOOD, Robin (1998): More Votes for Ph.D.'s. *Journal of Social Philosophy*, 29(3), 129–141. Online: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9833.1998.tb00126.x>
- HULTIN ROSENBERG, Jonas (2016): *The All-Affected Principle and its Critics: A Study on Democratic Inclusion*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- JAKAB András (2016): Fenntarthatóság az európai alkotmányjogban. *Közjogi Szemle*, 9(3), 1–17.
- KÖNCZÖL Miklós (2016): Future-Related Interests: What and How to Represent? In BELOV, Martin (szerk.): *Global Governance and Its Effects on State and Law*. Frankfurt am Main: Peter Lang Academic Research, 179–193.
- KÖNCZÖL Miklós (2018): A „családi választójog” és a választójogi képviselő két lehetséges értelme. *Politikatudományi Szemle*, 27(4), 42–59. Online: <https://doi.org/10.30718/POL-TUD.HU.2018.4.42-59>
- LATIMER, Trevor (2015): Plural Voting and Political Equality: A Thought Experiment in Democratic Theory. *European Journal of Political Theory*, (17)1, 65–86. Online: <https://doi.org/10.1177/1474885115591344>
- M. BALÁZS Ágnes (2017): Családi választójog és fenntarthatóság. *Parlamenti Szemle*, 2(1), 47–65.
- M. BALÁZS Ágnes (2018): A plurális választójog és a polgári radikálisok: Egy anket marogójára. In MÉHES Tamás – TÉGLÁSI András (szerk.): *A jövő közigazgatás-tudománya: A közigazgatás-tudományi Doktori Iskola doktoranduszainak jubileumi tanulmánykötete*. Budapest: Dialóg Campus, 143–152.
- M. BALÁZS Ágnes (2019): A plurális választójog fogalma és megengedhetősége napjainkban. In TÉGLÁSI András (szerk.): *Tanulmányok a választójog, a választási rendszerek és a népszavazás aktuális kérdéseiről*. Budapest: Dialóg Campus, 117–154.
- M. BALÁZS Ágnes (2022): Többször szavazni és egyenlőnek maradni? A plurális választójog és a nemzetiségi képviselő útvesztőjében. Budapest: Gondolat.

- MAGID, Henry M. (1998): John Stuart Mill (ford. Mezei György). In STRAUSS, Leo – CROSEY, Joseph (szerk.): *A politikai filozófia története II.* Ford. Berényi Gábor, Greskovits Endre, Keszthelyi András, Seres Iván. Budapest: Európa, 387–411.
- MIKLÓSI, Zoltán (2012): Against the Principle of All-Affected Interests. *Social Theory and Practice*, 38(3), 483–503. Online: <https://doi.org/10.5840/soctheorpract201238326>
- MILL, John Stuart (1859): *Thoughts on Parliamentary Reform*. London: John W. Parker & Son.
- MILL, John Stuart (1867): *A képviseleti kormány*. Ford. Jánosi Ferencz. Pest: Emich Gusztáv. Online: https://mtda.hu/books_kulf/mill_j_s_a_kepviseleti%20kormany.pdf
- MILLER, Dale E. (2015): The Place of Plural Voting in Mill's Conception of Representative Government. *The Review of Politics*, 77(3), 399–423. Online: <https://doi.org/10.1017/S0034670515000340>
- MLADENOVIC, Ivan (2022): Considerations on Democracy in Rawls's A Theory of Justice. *Prolegomena: Časopis za filozofiju*, (21)1, 9–24. Online: <https://doi.org/10.26362/20220102>
- MULLIGAN, Thomas (2017): Plural Voting for the Twenty-first Century. *The Philosophical Quarterly*, 68(271), 286–306. Online: <https://doi.org/10.1093/pq/pqx046>
- PAPP Imre (2003): A politikai részvételi jogok. In HALMAI Gábor – TÓTH Gábor Attila (szerk.): *Emberi jogok*. Budapest: Osiris, 737–790.
- RAWLS, John (1997): *Az igazságosság elmélete*. Ford. Krokovay Zsolt. Budapest: Osiris.
- SCHANDA Balázs (2010): Családi választójog: Alkotmányjogi képtelenség vagy a fenntartható demokrácia biztosítója? *Magyar Jog*, 57(10), 608–611.
- SCHANDA Balázs (2012): A jog lehetőségei a család védelmére. *Iustum Aequum Salutare*, 8(2), 77–88.
- SCHANDA Balázs (2020): Kinek a szuverenitása? Általános és/vagy egyenlő választójog? In BODNÁR Eszter – POZSÁR-SZENTMIKLÓSY Zoltán – SOMODY Bernadette (szerk.): *Tisztelet a 70 éves Dezső Márta előtt*. Budapest: Gondolat, 79–86.
- SCHLETT István (2018): *A politikai gondolkodás története Magyarországon III.* Budapest: Századvég.
- SMILOVA, Ruzha (2013): Episztemikus proceduralizmus: Megoldás a demokrácia autoritás-igényének problémájára? (Ford. Bojtár Péter). In KOVÁCS Kriszta – TÓTH Gábor Attila (szerk.): *Lehetséges: Kis Jánosnak tanítványaitól*. Pozsony: Kalligram, 109–135.
- SZAKÁLY Zsuzsa (2017): Az intergenerációs igazságosság megjelenése alkotmányi szinten. *Pro Futuro*, 7(2), 48–64. Online: <https://doi.org/10.26521/Profuturo/2017/2/4762>
- TAKÁCS Péter (1998): Jog és igazságosság. In SZABÓ Miklós (szerk.): *Jogbölcseleti előadások*. Miskolc: Bíbor, 163–195.
- TISZA István (1913): Hieronymi a választójogról. In TISZA István – RÉZ Mihály – MÉHELY Kálmán: *Választójog: Tanulmányok*. Budapest: Magyar Figyelő, 102–118.
- TÓTH Viktória (1993): A legnagyobb szám legnagyobb boldogsága: Bentham kritériumának értelmezése. *Tiszatáj*, 47(3), 75–79.
- VAN PARIJS, Philippe van (1998): The Disfranchisement of the Elderly, and Other Attempts to Secure Intergenerational Justice. *Philosophy & Public Affairs*, 27(4), 292–333. Online: <https://doi.org/10.1111/j.1088-4963.1998.tb00072.x>
- WILLIAMS, Melissa S. (2000): *Voice, Trust, and Memory: Marginalized Groups and the Failings of Liberal Representation*. Princeton: Princeton University Press.

